

Pre pet-šest godina na jednom sastanku studenata Akademije likovnih umetnosti u Beogradu stavljen je na tapet jezik Branka Protića, na izgled pomalo osmušenog i kratkovidnog studenta sa tankim cvikerima na nosu. Taj smušeni student je za svoje slike tu na časovima potrebljavao više nekakvih krpica, izrezaka iz novina, gaze, metalnih mrežica, limenih kutijica i konzervi, nego boje. I student Protić zaista nije umeo ili nije htio da se brani. Posle pet-šest godina, ove 1962., slikar Protić se na III Oktobarskom salonu sa još šest svojih drugova našao u grupi slikara, oko kojih su se lomila kritičarska koplja. Na njihovim slikama i dalje se ne nalazile baš takvi materijali — krpice, i katrani, gaze i sitni opiljci... I niko im nije poricao kvalitet. Neko je rekao da toj grupi nije bilo potrebno da dostiže savremenost. Jer je u savremenosti i počela da slika. Njima nije bilo potrebno da se uz hamletovske dileme oslobađaju jednog po jednog elementa nasledja. Savremenost je bila u njima. Ko su sada ovi? Da li ta grupa mladih slikara možda preuzima avangardno kormilo nekadašnje decembarske grupe? Sinoć, sinoć u 19. časova u kafani „Zora“ trebalo je da rešim tu misteriju. Svakog utorka u 19. časova u kafani „Zora“ za dva stola pored samih ulaznih vrata sedi baš ta grupa slikara: Zorana Pavlović, Ljuba Popović, Branko Protić, Leonid Šejka, Živojin Turinski, Vladimir Veličković i Vladislav Todorović. U kafani koja je bogzna zašto dobila ime „Zora“, u beogradskoj ulici što se bogzna zbog čega zove Makedonska... U kafani bez specifične atmosfere... I mladi slikari nisu želeli da igravaju Monmartr ili Monparnas. Možda jedino što su govorili gotovo svi u isto vreme, i u glas: Kažu da si seksualno opterećen? Kako slikam: nikad ne pravim skicu. Iz jednostavne gole beline platna pomaljuju se i počinju da se nižu sami oblaci. Masteks sa emulzijom. Da, da, ako hoćeš da dobiješ onaj najfiniji glatki lazur. Zašto izlagati? Zar to nije pomalo besmisleno? Namerno ostavljam moje slike pomalo bele, da proviruje ona tanka beličasta podslikana osnova. Jer, niko od nas ne misli na onu najfiniju patinu što treba da popadne po površini platna kroz desetak — petnaestak godina. Otkup! Smešno. Po porudžbini? Ko ne bi od nas pristao da slika po porudžbini. I naravno da pritom ostane svoj. Ko kaže da Decembarska nije izlagala? A Luković, a Vujaklija, a Cigarčić...

Kako pronaći u ovom slučaju misteriju traganja za umetnošću ovih mladića. Kako sve to pronaći i razgrnuti iz onih sinoćnih razgovora, iz ovih ceduljica što stoje preda mnom na stolu. Trebalo bi znači sada od svega toga sačiniti jedan kolaž u kome bi kakofonično bobanjali svi glasovi u isto vreme, u kome bi se videle ruke one postarije žene sa krznenom ruskom šubarom za susednim stolom; one ruke bele i duge kao dim, i nestvarne kao da su sišle sa lazura Popovičevih platna; kolaž u kome bi se čule prodorne zakrpe i enformel kraste krikova sirena i buke sa obračaja sa ulice, intimno žmiganje signala, i opet iz svega razaznala neka tanka logična nit, i rezultat moga traganja za misterijom umetnosti ovih mladića. Možda bi trebalo ponegde čak ubaciti kao vinjetu, kao pauzu odsutnosti i zamišljenosti ono švrljanje flomasterom prisutne pesnikinje Marije Čudine sa velikim dečjim očima i frizurom Žan d' Ark; one njene male čudne terborhovski ili šekovske entijere sa šahovskim holandskim podovima.

Trebalo bi nešto određeno izdvojiti iz te hrpe ceduljica, utisaka i glasova i napraviti neki red od tih malih ponekad poetskih monologa, proglaša, creda. Da li možda da odaberem iznad svega i pre svega ovaj moto sa ceduljice Živojina Turinskog:

ZIVOJIN TURINSKI:

PREDEO IZA SLIKE

„A ipak se bije ova izgubljena bitka da se ne sruši kula vremena, već
[magruta
u poslednjem vrtu; zlatna skazaljka
[sunčanika
sa dugom jesenjom senkom.
(Ivan Latić)

1.

„Vrlo je teško u par kratkih rečenica označiti neke sudbinske uglove — objasniti svoju potrebu traganja za misterijom koju nazivamo umetnošću. U takvoj prilici čovek oseća kako, ono što naziva svojom unutrašnjošću, svojom nevidljivom dimenzijom raspinje tok nabujalih tajnovitih reči, kojima tek sluti pravo značenje i koje može dešifrovati samo uz pomoć i u uslovima svoje unutarnje plime; samo za sebe i samo za svoju sliku. Sve ono što kaže, sve ono što se u reč može uobličiti je nedovoljno, tek jedno ptiče muncanje, daleko i jedva čujno, na rubu horizonta“.

Da li ovo, ovo što je govorio, ove reči

Zorana Pavlovića možda nije i stav cele grupe:

ZORAN PAVLOVIĆ:

„Za moje drugove i za mene jedna slika majstora iz Delfta, jedne „Dokonda, Olimpija ili Avinjonska“ gospođica, nisu one iste koje su videle oči generacija koje su nama prethodile. Otuda i mnoge zabune. One se šire, one nisu okovane samo za sadašnjicu, one potiču iz prošlosti i zrače u budućnost, one su dobre i ja ih volim jer one nose nemir, one sažimaju ne samo odnos prema umetnosti već i prema životu i s njim sve mišljenje, gledanje i delanje jednih ljudi pored drugih ljudi. Zato ne osećam potrebu da otkrivam ono što se tako često ističe kao kvalitet po objektivnom merilu. Ja znam dobro svu teobitnu izlišnost primenjanja tog istoričističkog praktikuma i danas računam samo sa „objektivnim uslovljenostima“ i prilaznju i primanju umetnosti, u saživljavanju sa umetnošću. Te uslovljenosti su u meni i mojim drugovima, u načinu na koji se gradi i vaspitava naš odnos prema svetu“.

Ljudi, video sam danas Gospođicu... Gospođicu, našeg večitog modela sa Akademijske. Opet je sva prijava. Opet se ne kupu. Ko stavi Lazu Vozarevića u onaj boks zajedno sa Mićom Popovićem. Baš je zurud. Da li je Doda nešto javila iz Pariza. Što je sa onom njenom Babom vlasticom galerije. Hoće li pristati da nam napravi izložbu? Momci zašto večeras ne napravimo grupu. Nas sedmorica, dabome. Kritičari su nas već i tako izdvojili. Šta je to nadrealizam, relacionizam? Zar enformel nije glup naziv? U redu, znači od sada smo grupa. Kako ćemo, Vlade Veličkovića nema? Svejedno, evo poslao je njegov tekst. Evo njegovog ispovesti:

VLADIMIR VELIČKOVIĆ:

„Počelo je davno. Relativno davno, nimalo neobično. Osnovna škola, prvi crteži, Novine. Pune ratnih karata, leševa, karkurata. Pod prstima su se radale neveste kopije. Gimnazija. Crtanje. Ozbiljniji i uspešniji pokušaji i prve velike ljubavi. Velike ljubavi iz velikih debelih knjiga. Greko. Direr. Goja. Kvatrocentisti. Plavi Pikaso. Svaki potez urezan u svest. Svaki ugao. Nevesto precrtavanje. Korisno precrtavanje. Sati i sati. Nad nogom, rukom, uvom (jedno Direrovo uvo i moje muke). Najzad početak. Definitivan. Zauvek. Prvo izlaganje, prvo uzbuđenje, kratke pantalone, prva kritika i zapažen kolorit. Do ovog jesenjeg podneva, kada sam se zamislio

nad tim (nikako slučajnim) počecima (jer nikada ne bih počinjao, da nisam verovao...), prošlo je, čini mi se, užasno mnogo. Mnogo godina. Njehodnog momenta to nije bila igra, neobavezno zabavljanje. Nikad. Samo grozan napor. Olakšavan zadovoljstvom i ljubavlju. Otežavan tugom i neuspehom. Ništa se nije izmenilo. Nimalo. Stvoreni je jedan stav, jedan pogled na svet, koji ne okrećem od straha i nemoci ljudske, odvratnosti i snage ljudske, pogled pun grozne osude, pun užasnite molbe: ne ponovilo se dabogda. Otpor, strah, nikako pohvala, odobravanje, radosti ljudskoj, superiornosti i uništenju. Ja sam slikarstvo drugačije shvatio. I zato to nije možda to, ni dekorativno, ni kompoziciono, ni koloristički. Zato to, možda, i nije slikarstvo, ali to me, priznajem malo interesuje. Nisam ga učinio, da bi takvo bilo. A idejno? Trebalo bi još o tom čoveku, izdačnom, dematerializovanom, tu i tamo periferno poremećenom, tako bogatom, a tako besomučnom i nepravedno zabravljeno. Pobeđem li. Gde? Voleo bih ga pod tim svodom beskrainim i pustim. Pokušavam. To nosim u sebi, to hoću. A kolika je moja snaga... Zabluda. Možda? Danas, ipak čvrsto ubeđenje...

Dajte mi jednu ceduljicu. Ja nisam u stanju da govorim. Postaviću sam sebi pitanja. Celog života sam tako činio. Evo vam prva četiri.

BRANKO PROTIC:

DESET PITANJA postavljenih SAMOM SEBI
PITANJE PRVO: šta imaš?
PRSTIJU DESET, SAMO TO I NIŠTA VIŠE.
DRUGO: pamiš li što?
DA...ZABORAVILO SE TO.
TREĆE: čega se rado sećaš?
ZULJEVA NA DLANOVIMA
PITANJE ČETVRTO: zašto se okrećeš?
ZASTO, ZASTANEM I NE ZNAM ZASTO.

LIUBA POPOVIĆ:

„Ja imam jedan mračan kvadrat i jedino ime napisano na njemu. Očekujem poziv za konačno oslobodjenje tela. Moj kvadrat mraka je jedna oblast iz koje dolaze nadražaji bez kontrole razuma. U toj kvadratnoj komori umnožavaju se dejstva, i žarišta se šire ka periferiji bića. Plašio sam se mraka, truleži, mraka motora i crnih kišobrana, crvotočnih astala, lelujavih veća, debelih plišanih zavesa, dečjih kolica, napuštenih ormana i žute svetlosti koja dolazi iz ugla. U njihovoj senci pojavljivali su se hermafrodit preko tavanskih greda u noćnoj tišini. Bio sam okružen svetlućavim predmetima potamnelih uglova.

Vi ste suviše otišli u prašinu dragi moj, a Vaša bela ličnost ima u sebi jedan ožiljak nastao nemogućnošću jednog htenja, koje istisnuto ostavi neizbrisiv i trajan trag.

Beležim jedno postojanje tragičnog i nemoćnog u duhu. U svetu izolovanosti je raspadnuta madona sa uglastim usnama. Ja klečim pred oltarom uspomena na zaboravljene duhove naših predaka.

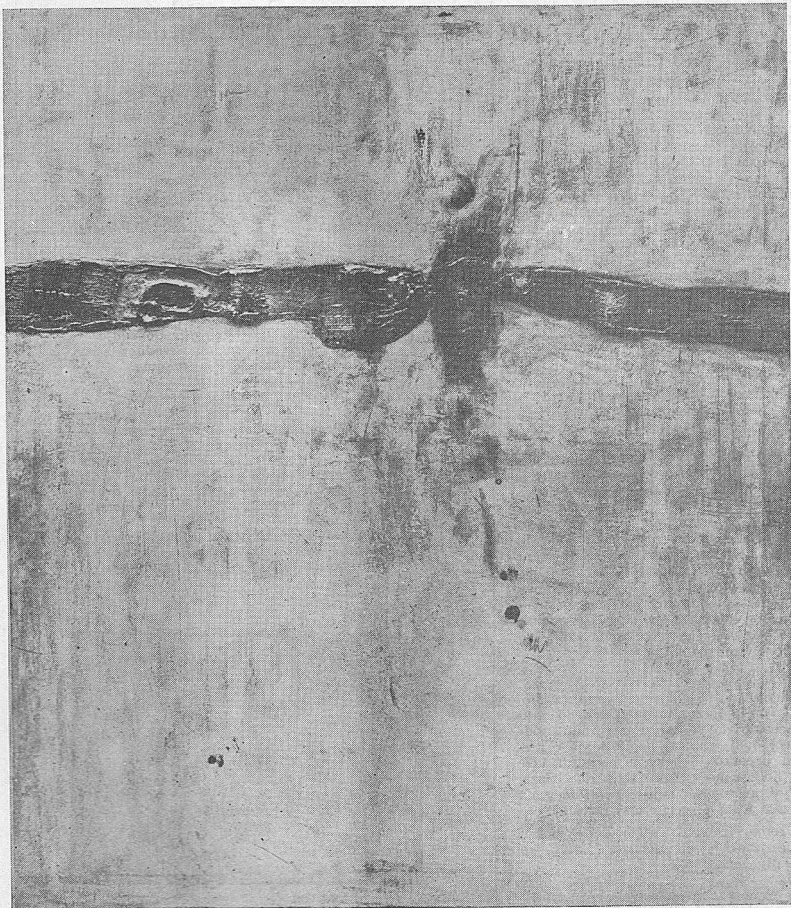
Dolazak rozikasto-crvenkastih je iznenađen. U slatunjavo rastočenom stanju njihova pojava značila je mnogima užas. Dolazak nemoćnih i gnjilih je zaustavljen rozikastim velovima dalekih prohujalih vekova usamljenih napudrisanih madona. Danas trajem između rozikastih sluzi vremena i gnjilih potomaka postavljenih u vrtve nemirskog cvetća“.

ZORAN PAVLOVIĆ:

„Egzistiram da bih preispitivao svoj odnos prema umetnosti. Kako bi bilo lepo moći tvrditi to i znati da je to zaista tako i jedino tako. To bi značilo živeti u jednom svetu stvarnom do nestvarnosti, to bi značilo kompletirati smisao svoje ličnosti, koncentrisati se u pravom smislu. Ali to se ne može, ne može u našem svetu i vremenu gde čovek uvek oseća opasnost da zaluta na putevima na kojima traži smisao egzistencije, gde nas mediokriteti uporno pokušavaju da zbune nostalgijama koje ih opsedaju, gde nam se serviraju direktne neistine. Ipak, čini mi se da sam za svoju ličnu potrebu uspeo da stvorim jednu sićušnu ogradu ali dovoljno čvrstu da se u njenim granicama osećam nepovrediv: odbio sam od sebe i ulogu stvaraooca i ulogu „objektivnog“ ispitivača umetnosti i zadržao sam se na tome da budem više radoznalac nego ućesnik. Ali ko od nas ne pokazuje bar dva lica životu“.

ZIVOJIN TURINSKI:

2. „Šta sam ja, što je moja slika? Jesam li možda samo instrument, lomljiv i beskraino neusavršen, posredstvom kojeg se vrši imenovanje nekadašnjih znakova, jesam li možda samo uzviđena mistrija Bogdana Bogdanovića, avanturista angažovan po preporuci gospođina Žan Pol Sartra? Da li je geografija mojih slika stvarni nepatvoren opis ezoteričnih predela nastanjenih pradavnim simbolima ili je samo pomahnitila sumnja, igra nedostojna pažnje, južni vetar, mlak i bez životnih sokova?“

ZIVOJIN
TURINSKI
horizontala

ONAI STA

3. „Jesam li zabrinut razlogom čovekovim. Muče li me besane noći, tople i suve od vetra koji se zove fen u kojima razmišljam o sadržaju bubašvabe, vilinog kobjica, o značenju zlačanog i plodnog praha na rubu čašice cveta? Sumnjam li da mogu biti razlogom slike? Sumnjam li u razlog slike? Je li sve to laž, velika laž prozima i zelena, bleđa i bez boje sunovraćena u duboku bezdan avgustovske noći, vukodlački zlokobne i tih bez finih svetlucanja dalekih galaksija?”

VLADISLAV TODORVIĆ:

„Za grundiranje uzimam belu boju iz konzerve, a takođe sa njom i podslikavam. To nije tajna koju čuvam za sebe. Ali blind — ram mora biti pedantno urađeno. Foruujem ga kod majstora. Dinar po jednom centimetru okna. Kad se pogleda cena nisu tako ni skupo. Gde sam ono stao... Da, razapnem ili kako se kaže našpanjem platno, laneno (duple širine), volim veliki format. Rastopim tutkalo, ne treba da proključa, ima bolju lepljivost. Kada se ohladi i ispihtija premažem ga, naravno to radim u dvorištu, pošto nemam ateljea, no, tešim se nemaju ga ni moji drugovi. Jedino mi pri tom smetaju lišće i prašina. A da znate tek koliko su mačke dosadne, pretrče noću i trag ostane po svežoj boji. Ja ih poznajem koje su, ali šta vredi, sve komšijske mačke imaju ofarbane šape. Da bih im doskočio upotrebljavam razne lakove. Sikativ i masteks to vam je blagodet, suše se odmah i ne mora da se danima čeka. Pa... da, kad se tukalo osuši premažete platno, tj. pregrundirati po volji posnom, polumasnom ili masnom preparatom. To je stvar ukusa. Ja to činim bojom iz konzerve, ispada isto a jednostavnije. Moje dvorište deluje penzionerski, nezainteresovano, ne smetaju mi. Najgore je kada vam neko stoji iza leđa, te zašto ovo ovačko, te zašto ono onakvo. Meni u tom pogledu niko ne smeta i slika nastane baš onakva kakva treba da bude”.

LEONID SEJKA:

„Neka se na površini slike redaju i ukrštaju površine koje imaju različita svojstva. Celina će odrediti zakon po kome svaka površina ima zadatak, ili da se raspline u iluziju prostora, ili da se zgušne u opipljivi predmet imenovan (konkretan) ili neimenovan (apstraktan), da se razbije na čestice i bude struktura, da se vezana u predmet sa značenjem ili bez značenja odnosi prema drugoj tako da obrazuje pokret, stabilnost, vazduh, zračenje, progresiju, lebdjenje itd. Od realnosti se maknuti ne mogu, svaki i najnemarniji potez opisuje neki deo realnosti, i nema u tome ničeg iracionalnog; ali celina koja određuje zakon — to je

nepojmljivo. Razumeti celinu znači razumeti sebe, znači osvojiti slikarstvo.

ZORAN PAVLOVIĆ:

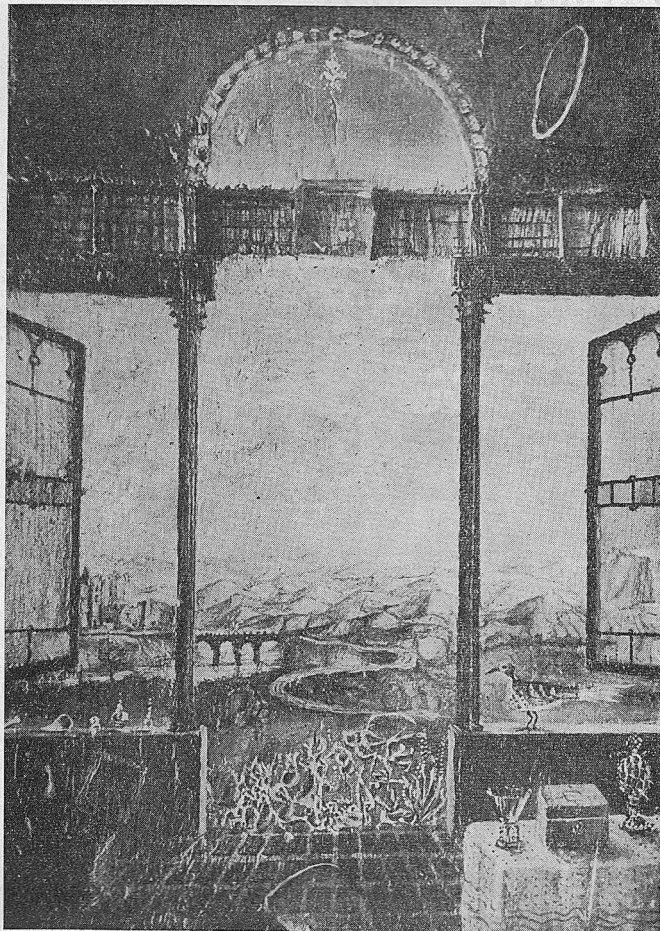
„Razmišljam o tome šta moje vreme može da prihvati i označi kao pojam o umetničkom? Govore o dezintegraciji naše civilizacije i sledstveno tome o dezintegraciji umetnosti. S druge strane, pak, stalno čujemo oveštale reči, reči bez smisla koje se odnose na umetnost, reči sposobne da izazovu samo gnušanje, reči istina i reči laž, reči objektivno i reči autentično, reči poštenje i reči svrha i dalje čitav jedan besmislen leksikon, besmislen kada se dotaknemo umetnosti. Čime možemo danas na platnu da izmerimo dah večnosti, čime da polemitimo na krilima vremena prateći zvuke koji se reflektuju, emituju u beskrajno ništavilo koje je oko nas. Za to nije dovoljno dobro ni jedno merilo prošlosti. Iz tog razloga se naježim na reči, delanja želje koje vidim da vode uočavanju nekog kvaliteta koji bi bio večna nepromenljiva vrednost. Iskreno verujem da se to ne može na onaj način na koji, to je, kažem sebi, zabluda duhova što nemaju smelosti da priznaju sopstveni strah od suočavanja sa nepoznatim, sa usamljenošću, sa uvek stvarnim vakuumom koji deli dve generacije, dve veka, dva milenija... Strah od praznine koja se mora uvek iznova i za svakog iznova popunjavati. Neki apstraktni i knjiški kontinuitet možda i postoji, možda postoje veliki i mali prelomi, ali bitno ne leži u tome. Suštinu vidim ne u toku umetnosti, nego u našem odnosu prema umetnosti, u tom veličanstvenom procesu, dinamično i uzbudljivom, procesu gubljenja i nalaženja.”

ZIVOJIN TURINSKI:

4. „Grešim li, možda su stvari i odnosi među njima jednostavni kao Toričelijeva teorema, kao stih Marksovog KAPITALA; jednostavne kao struktura galenita, kao severni vetar pun mirisa zime?”

BRANKO PROTIC:

PITANJE PETO: šta slikaš?
MISAO, NEIZGOVORENU U NAMA.
ŠESTO: pitanja znak gde bi stavio?
UMESTO KIČICE PONEKOM U RUKE.
SEDMO: ja, ko sam?
PRIJATELJ SAM TI, A KAMENJEM SE BACAŠ NA MENE.
OSMO: u šta gledaš?
U NEKADA ŠTO NISAM GLEDAO.
DEVETO: a ti?
NE BUDI DOSADAN.
PITANJE DESETO: i na kraju?
KRAJ, MOJA JE PREDNOST ŠTO O UMETNOSTI NE RAZMISLJAM.

LEONID SEJKA mala terasa

oto tolnai

„Ko si ti što pre svog časa slaziš?”
(Dante, Pakao)

puzim k tebi
iz okrija tame
kô ti slični stalaktiti
suznih šiljkova

kristali tečnog kalcita
kaplju kô bobice bršljana
i tope se
na ledenim klinovima
mojih krutih ruka — međuzâ.

Sviram na frule
krečnjačkih orgulja
pečinski rak se pomalja
a u krilo ti lagano padaju
kamenje datule

mogao bih da skrešem varnicu
iz stalaktitnih stinâh
izdanaka
pa da ih naučim
prvim koracima
(al nemaju stopala)
prvim
cvetnim zvucima
sa laticama ovenčanih
jutarnjim rosnim vencem
koji još nije otkrnuo
pčelnjih krila let
(al nemaju krila)
da dodirnu lice
svoje majke
kao što zora dodiruje
stvari
na šta se iz sna
sa pesmom prenu
ptice meke
(al nemaju majke)

već su svenuli
crveni listovi
sendviča
prašnjava mu krasta

ORFEJ U PEĆINI

žuta od žumanceta
klepeću geaci
praznim konzervama
kao rođe
potaž od graška
sarma
tunjevina
njihova visokoblagorodija vrište
kamini
vitih dimnjaka golema trbuha
pegavim prstima
razmazuju svoje bakandže
„to je tamo je li
zamač od stalaktita
sedam patuljaka
i s njima snežana
sećaš se
kada smo prvi put došli ovde
ispekla sam u kolač 24 male rođe
i šaku svog grožđa”

Zatim blistavih očiju
odlaze dalje
masno im prstenje
šećerleme od onajza

pržena kafa pucketa
ko buvja leđa
priušeno
priprženo
privrženo
tetka molim dve
al gorče
lišimo ljljanski nevine ivice
kafene šoljice
deca su odnela u WC
svoje šarene pečinske mape
roditelji se spasiše trčećim korakom
ne znam da li će s njima
Vergiltije
sa crvenom trakom

Sad molim te daj mi ruku ovaj je deo
[pečine
još uvek neispitan
mostovi su privremeni nemaju ograde
[ni ništa

vidiš zamrla su svetla iz svetilišta
Euridiko

Euridiko
prsti su ti od šećerne trske
porskaču ih zubima
tamo ne uzmi mi

Euridiko
zašto moram da budem mrtav
kraj Euridike
usta su mi sunce žuto poput žita
a na molitvu sklopjeni dlanovi
biserima — blizancima bremenita
[školjka

ne smem da ti ljubim lice
bela pirinčana onpo
razmrljali bi se cvetovi
koje si na nju nacratala
ne smem da ti pogledam u oči
mislilo sam da su dijamanti
raspalo bi im se kamenje

Euridiko
Euridiko
samo mi nokti vrište
po ledenim stalaktitima

odozgo
odakle se možda
nazire
u sunce
jedan je noj
sve dovde
zavio glavu
periskop

tuguje slepić
Proteus Anguineus
ne vidi zvezdana jata

mali pečinski voz
tegli turiste zelenih šešira
i gricka svoj
sopstveni rep
kao škorpija

(S madjarskog preveo Danilo KIS)